

УДК 7.025.4:7.04-35.3

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2022.4.6>**Чорний Максим Сергійович,**

аспірант,

лаборант кафедри архітектури та реставрації

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-6428-2006

maks.black.ua@gmail.com

**РЕСТАВРАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
СТАНУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЕВ'ЯНОГО УПОРЯДЖЕННЯ
ІНТЕР'ЄРУ ТА ЖИВОПИСУ КІМНАТИ ХІХ СТ.**

Розроблення коректної програми реставрації творів мистецтва вимагає від реставраторів відповідного обґрунтування використання тих чи інших методів і матеріалів, що плануються до застосування. З цим пов'язана необхідність проведення комплексу попередніх реставраційних досліджень. Дана стаття подає інформацію на прикладі практичного проведення попередніх реставраційних досліджень стану збереження дерев'яного упорядження, а також живописного панно авторства Т. Попеля з приміщення 205, будівлі колишнього Крайового Суду або Палацу справедливості (сьогодні 19-го корпусу Національного університету «Львівська політехніка»).

Дослідження здійснено з використанням методів історичного аналізу пам'ятки її мистецької характеристики та включають докладний опис проведених практичних інвазійних і неінвазійних заходів, спрямованих на фахове оцінювання стану збереження складових інтер'єру приміщення. Неінвазійні методи дослідження включили натурне візуальне обстеження складових інтер'єру, в тому числі під дією ультрафіолетового світла та бокового світла видимого спектру, крім того, було складено картограми та розгортку стін і стелі приміщення. Використання інвазійних методів дослідження надало змогу оцінити фізичні властивості та мікроскопічну структуру попередньо одержаних зразків з даного приміщення.

Подано перелік матеріалів, використаних у процесі досліджень: розчинників, матеріалів, інструментів.

За результатами попередніх реставраційних досліджень розроблено попередні програми реставрації дерев'яного оздоблення та живописного панно приміщення, а також рекомендації щодо їх догляду і збереження. За допомогою застосування пропонуєваних програм консервації та реставрації можна досягти високого ступеня відтворення естетичних та утилітарних якостей пам'ятки, з дотриманням вимоги до оберненості всіх процесів, що їх зазнає об'єкт під час реставрації.

Крім подання результатів проведеного дослідження окреслено практичну необхідність розвитку між-дисциплінарних зв'язків та академічну співпрацю у вирішенні суміжних питань консервації, реставрації у взаємодії з точними галузями науки.

Ключові слова: консервація; реставрація; твори мистецтва з дерева; стан збереження; живопис; панно; Тадеуш Попель.

Chorny Maksym. CONSERVATION STUDY OF THE STATE OF PRESERVATION OF WOODEN INTERIOR DECORATION AND PAINTING OF THE XIX CENTURY ROOM

Developing a specific program for the conservation of artworks requires the restorers to justify using particular methods and materials planned for use. A complex of preliminary conservation studies shall be performed due to this. This article provides information on the example of the practical conduct of preliminary conservation studies of the state of preservation of wooden furniture, as well as a mural painting by T. Popel from room 205 of the former Regional Court or Palace of Justice building, which is now the 19th building of the Lviv Polytechnic National University.

The study was carried out using the methods of historical analysis of the landmark and its artistic characteristics. It includes a detailed description of the practical invasive and non-invasive measures aimed at the professional assessment of the state of preservation of the room's interior components. Non-invasive research methods included a real-time visual examination of the interior components, including under the influence of ultraviolet light and side light of the visible spectrum. Besides that, cartograms and scanning of room walls and ceiling were compiled. The use of invasive research methods made it possible to assess the physical properties and microscopic structure of the samples previously obtained from this room.

The list of materials used in the research process i.e., solvents, materials, and tools is provided.

Preliminary programs for the conservation of the wooden decoration and mural paintings of the room, as well as recommendations for their maintenance and preservation, were developed based on the results of previous conservation studies. Using the suggested preservation and conservation programs, it is possible to achieve a high degree of reproduction of the aesthetic and practical qualities of the landmark while observing the requirement for the reversal of all processes that the object undergoes during conservation.

The practical necessity of developing interdisciplinary connections and academic cooperation in solving related issues of preservation and conservation in interaction with precise branches of science was outlined in addition to presenting the results of the conducted research.

Key words: *preservation, conservation, wooden artworks, state of preservation, painting, mural painting, Tadeusz Popel.*

Вступ

Реставрація або консервація творів мистецтва завжди ґрунтується на попередніх наукових дослідженнях. Для комплексного розуміння пам'ятки використовують комбінацію теоретико-практичних методів дослідження.

На початку роботи визначають рівень дослідженості твору, формують історичну довідку, перевіряють наявність мистецтвознавчого аналізу, з'ясовують або проводять атрибуцію предмету дослідження. Крім того, використовуючи емпіричний метод, проводять комплекс неінвазійних та інвазійних натурних і лабораторних досліджень, що дають змогу оцінити фізичний стан «тіла» пам'ятки.

Предметом даного дослідження є стан збереженості живопису та дерев'яного упрядження кімнати 205, 19-го корпусу Національного університету «Львівська політехніка». Дослідження ініціював завідувач Кафедри архітектури та реставрації Національного університету «Львівська політехніка» д. арх., проф. М. Бевз. Здійснили його реставратори кафедри асист. Т. Здибель, асист. К. Плахотнюк, асист. С. Сірий, асп. М. Чорний. Консультантами виступили к. арх., доц. В. Петрик та д. арх., проф. О. Рибчинський.

Теоретичне обґрунтування. І. Жук провів мистецький та історичний аналіз, узагальнив відомості щодо колишнього будинку Крайового Суду або Палацу справедливості. Інформацію про автентичні деревообробні ремесла XIX–XX ст., які пов'язані з оздобленням інтер'єрів є в працях Я. Геріха (*“Przewodnik dla stolarzy”*, Warszawa 1862) та М. Шрайбера (*“Przewodnik stolarski”*, Tarnow 1922). Цінні

дані про фізику деревини одержано з матеріалів Б. Ходлі. Порядок розробки науково-проектної документації викладено у вимогах ДБН А.2.2-6-2008. Результати аналізу публікацій на тему консервації творів мистецтва з дерева засвідчують малу кількість українських авторів, на відміну від іноземних англійських досліджень і публікацій.

Метою дослідження є вивчення стану збереження творів мистецтва або пам'яток з дерева, використовуючи історичні, мистецтвознавчі, технологічні та практичні відомості для визначення правильної послідовності проведення профілактичних та консерваційно-реставраційних заходів, спрямованих на їх збереження.

Виклад основного матеріалу

Сіро-охриста будівля на вулиці Князя Романа 1-3 займає в довжину цілий квартал центральної частини міста Львова. Його фасади, вестибюлі, зали і коридори нині мало нагадують про колишнє величне призначення. Особливо змінилися інтер'єри, де втрачено більша частина оздоблення розписами, а оригінальні столярні вироби знищені численними поновленнями та ремонтами, проведеними протягом XX-го століття.

Саме в цій будівлі відбувався «Львівський процес» над Степаном Бандерою і його товаришами 25 травня – 26 червня 1936 року. *«Судову залу на вул. С. Баторого (сучасна вул. Князя Романа) охороняло 20 поліцейських, навколо будинку судових засідань було багато агентів у цивільному: поліція побоювалася, що бойовики ОУН вчинять напад з метою звільнення товаришів. Бандеру возили на засідання з тюрми Бригідки з вул. Казимира Великого (тепер вул. Городоцька)»*

[1, 91], таким є детальний опис подій, що наводить дослідник історії українського визвольного руху М. Посівнич.

Колишній будинок Крайового Суду або Палац справедливості збудовали у 1891-1895 роках за проектом архітектора Франциска Сковрона на місці попередньої будівлі суду проекту перебудови Юліана Захаревича [2].

Мистецтвознавець та історик І. Жук подає такі відомості про Палац справедливості: *«це монументальна будівля у центральній частині міста, завершена фронтоном з балюстрадою і аттиковою скульптурною групою (1893, ск. Леонард Марконі). Північний вестибюль прикрашено алегоричною скульптурою, яка символізує правосуддя (1896, ск. Антоній Попель). Зал другого поверху (Актовий зал) оформлений ліпним декором та розписами художників школи Яна Матейка. Стиль будівлі - історизм з використанням форм неоренесансу та необароко. Головним (західним) фасадом виходить на вул. Кн. Романа, бічним (північним) – на пл. Галицьку. Сьогодні – корпус № 19 Національного університету “Львівська політехніка”»* [4].

До 1998 року корпус будівлі займала Кафедра військової підготовки Національного університету «Львівська політехніка».

Серед маси безповоротно втрачених інтер'єрів приміщень будівлі вирізняється кімната 205 (рис. 1). Інтер'єр кімнати – єдиний в корпусі № 19, який за часів радянської влади та незалежності України не спотворили ремонтами. На початку ХХ століття в будинку Крайового Суду, це приміщення могло бути кабінетом або приймальнею судді, з 60-х років – секретним військовим архівом, а нині є аудиторією Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

Інтер'єр кімнати виконано в стилі неоренесансу (історизм). Стелю прикрашає живописне панно авторства Тадеуша Попеля – брата скульптора Антона Суліми-Попеля. Твір засвідчує майстерність художника, виконаний олією на закріпленому до стелі полотні, із зображенням Феміди – богині права й законного порядку. Пензлю Тадеуша Попеля,

також, належить відомий монументальний живописний твір «Грунвальдська битва» (1910 р.), що зараз зберігається в Львівському історичному музеї.

Рис. 1. Видляд інтер'єру кімнати 205, 19-го н.к. НУЛП, 2020 р. (фото автора)

Живописне панно обрамлене ліпниною із складним, виразним профілюванням та вісьмома решітчастими картушами, що спускаються до стін і обмежені в їх верхній частині профілем.

Стіни приміщення оздоблені дерев'яними панелями з шпону горіха та покриті шпалерами з золотисто-зеленим рослинним рапортом (рис. 1). Віконні рами та троє дверних прорізів майстерно виконані з горіхової деревини та шпону, вони безпосередньо прилягають до панелей і разом оточують кімнату.

На всі дерев'яні елементи оздоблення нанесено тонку графіку золотом, що надає різкості вибагливим перепадам об'ємів дерев'яної пластики. Дерев'яне оздоблення стін, дверей та вікон тоновано і вкрито лляною олією та воском, що надавало природньо-прохолод-

ного відтінку деревині горіху. Над дверима та вікнами розташовано розлогі картуші, де колись, ймовірно, були герби Австро-Угорської імперії. В одному з кутів розташовувалась кахлева піч. Підлога кімнати вкрита дерев'яним паркетом.

Слід зазначити, що історичних фото інтер'єру кімнати № 205, на жаль, не знайдено, як і загалом архівної документації і креслень будівлі колишнього Крайового Суду.

Оздоблення інтер'єру кімнати має різноманітний мистецький та технічний характер, тому, для коректного проведення аналізу стану збереження прийнято поділ елементів кімнати за характером виконання, матеріалами та техніками:

1. Живопис.

2. Упорядження стелі та стін (в даній статті не подано).

3. Дерев'яне упорядження інтер'єру кімнати.

Також, для кращого орієнтування та систематизації проведення досліджень прийнято умовну нумерацію стін приміщення, де стіна 1 – східна стіна, а стіна 4 – північна стіна (рис. 2).

Серед основних методів що використовують при дослідженні історичних нашарувань, зручно розрізняти характеристику та аналіз (в даному дослідженні не застосовувався) [6, с. 384-409]. Характеристика покладається на такі методи, як грубе натурне обстеження, тестування розчинниками, обстеження при малій потужності збільшення, використання різних форм світлової мікроскопії та альтернативних джерел світла.

Дослідження здійснено з використанням натурального візуального обстеження (втому числі під дією УФ світла з довжиною хвилі – 365 нм), зондування історичних нашарувань, випробування лакової плівки на розчинність, виго-

товлення шліфів, попередньо взятих зразків з подальшою їх мікроскопією. Зразки відбираються з розрахунком на необхідну інформацію отриману в результаті аналізу, і мають бути репрезентативними, якщо не для самого об'єкту, то для ділянки з якої відібрано пробу [5, с. 64].

Після проведення натурального візуального обстеження виконано зондування – Таблиця 1. Воно вказує на те, що дерев'яні панелі, двері, вікна та їх елементи були вкриті двома шарами пізніших лаків – червоним (низької якості покриття), та прозорим (глянцевим). В оригіналі дані дерев'яні елементи інтер'єру мали покриття тільки профілактичне для виявлення природної структури й тону деревини, ймовірно, їх насичували лляною олією, можливо, з барвником та натерли натуральним воском.

Також з'ясовано, що золочена графіка нанесена безпосередньо на поверхню деревини в місцях оздоблення різьбленням та на елементах профілів.

Двері з боків сусідніх приміщень були вкриті шаром темної фарби, а дверні добори мали тонування в два оригінальні шари фарби. Пізніше їх шість разів перефарбовували.

Для лабораторного дослідження та випробувань, з ключових ділянок упорядження кімнати, взято зразки та проби, список яких подано в Таблиці 2.

Під час дослідження лакових нашарувань проведено їх випробування під мікроскопом на розчинність з фіксуванням процесу, а результати подано в Таблиці 3. Випробування проводилося шляхом дозування невеликої кількості розчинника на зразок лакової плівки, попередньо механічно знятої з деяких ключових місць дерев'яного упорядження кімнати.

стіна 1

стіна 2

стіна 3

стіна 4

Рис. 2. Фото-розгортка кабінету з нумерацією стін (фото автора)

Таблиця 1

Зондування дерев'яних елементів упорядження кімнати

№ п/п	Назва ділянки проведеного зондажу	Фотофіксація зондування	Використані розчинники та інструменти	Результат зондування
1.	Капітель пілястри дерев'яної панелі. Стіна 1.		Ацетон(CH ₃) ₂ CO + ДМС(CH ₃) ₂ SO проп. 2:1. Інструм.: вітні тампони	Розчищено ділянку деревини від двох шарів пізнішого лакування без втрати золоч. графіки.
2.	Ділянка фризу дерев'яної панелі. Стіна 1.		ДМС(CH ₃) ₂ SO. Інструм.: вітні тампони	Розчищено ділянку деревини від двох шарів пізнішого лакування без втрати золоч. графіки.
3.	Профіль лиштви дверей. Стіна 1.		Скальпель гостро-кінцевий.	Видалено шари пізнішого лакування механічним методом.
4.	Відкіс вікна. Стіна 3.		Скальпель гостро-кінцевий.	Видалено шари пізнішого лакування механічним методом.
5.	Добор дверей. Стіна 1.		Скальпель гостро-кінцевий.	Розшаровано та виявлено п'ять шарів пізніших перемалювань.
6.	Двері тильний бік. Стіна 1.		Скальпель гостро-кінцевий.	Розшаровано та виявлено шість шарів пізніших перемалювань.

Виявлено, що верхнє покриття складає прозорий нерозчинний в спиртах лак, але добре розчинний в ацетоні і димексиді.

Так реагує на дані розчинники широко розповсюджений в радянській та вже незалежній Україні нітроце-люлозний лак.

Таблиця № 2

Місця взятих зразків

№ пр/п	Ділянка взятих зразків	Фотофіксація місця взятих зразків
Пр.1	Профіль настінної панелі. Стіна 2.	
Пр.2	Шпон лівої стулки дверей. Ділянка без червоного лаку на місці замку. Стіна 1.	
Пр.3	Фрагмент шпону правої стулки дверей. Стіна 1.	
Пр.4	Зразок з правого пагона гіпсового картушу над дверима. Стіна 4.	
Пр.5	Зразок з правого пагона гіпсового картушу над дверима. Стіна 4.	
Пр.6	Зразок дерева паркету з лаковим покриттям. Біля стіни 2.	
Пр.7	Зразок деревини з лаковим покриттям. Права стулка правого вікна. Стіна 3.	
Пр.8	Деревина профілю з золоченням та лаковим покриттям. Профіль лиштви правого вікна. Стіна 4.	

Продовження таблиці 2

№ пр/п	Ділянка взятих зразків	Фотофіксація місця взятих зразків
Пр.9	Фрагмент шпалер. над завершенням дверей. Стіна 4.	
Пр.10	Зразок тваринного клею з під втраченої капітелі пілястри. Стіна 4.	
Пр.11–Пр.12	Фрагменти деревини з нашаруваннями фарби. Дверний проріз стіни 1.	
Пр.13	Зразок лакового покриття відкосу лівого вікна. Стіна 3.	
Пр.14	Зразок лакового покриття профіля настінної панелі. Стіна 1.	
Пр.15	Зразок лакового покриття профілю лиштви дверей. Стіна 1.	

Шар червоного лаку знаходиться нижче нітроцелюлозного прозорого лаку і не розчиняється у воді, але добре розчинний в спиртах. Що і було зафіксовано в процесі мікроскопічних досліджень на попередньо

взятих зразках лакових нашарувань. Отже, лак розташований нижче нітроцелюлозного являється, вірогідно, шелаком. Проте, низька якість покриття шелаком вказує про його пізніше походження.

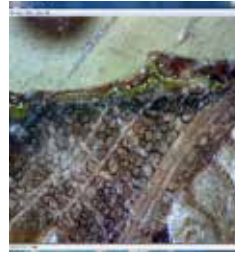

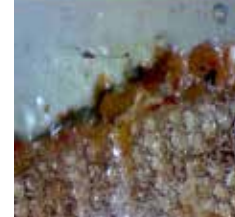
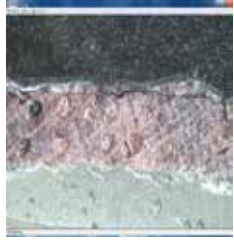
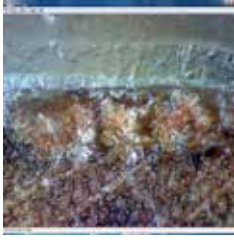

Таблиця 3

Результати апробації розчинників на зразках лакових нашарувань

№ пр/п	Ділянка взятої проби лаку	Найменування розчинника	Фотофіксація зразка до апробації	Фотофіксація зразка після апробації	Результат апробації розчинників
Пр.13	Лівий відкос лівого вікна. Стіна 3. Прис. один шар прозорого лаку	Спирт етиловий 96% C_2H_5OH			Не розчиняє
Пр.13	Лівий відкос лівого вікна. Стіна 3. Прис. один шар прозорого лаку.	Ацетон $(CH_3)_2CO$			Частково розчиняє
Пр.13	Лівий відкос лівого вікна. Стіна 3. Прис. один шар прозорого лаку.	Димексид $(CH_3)_2SO$			Інтенсивно розчиняє
Пр.14	Профіль настіної панелі. Стіна 1. Прис. два шари лаку: верхній шар прозорого лаку, нижній червоного.	Спирт етиловий 96% C_2H_5OH			Повне розчинення червоного лаку, але шар прозорого лаку лишається без помітних змін.
Пр.15	Профіль лиштви дверей. Стіна 1. Прис. два шари лаку: верхній шар прозорого лаку, нижній червоного.	Спирт етиловий 96% C_2H_5OH			Повне розчинення червоного лаку, але шар прозорого лаку лишається без помітних змін.

Таблиця 4

Мікроскопія вибраних зразків

№ пр/п	10х.	90х.	№ пр/п	10х.	90х.
Пр.1			Пр.8		
Пр.2			Пр.12.а		
Пр.3			Пр.12.б		
Пр.5			Пр.6		

Продовжуючи лабораторні дослідження, відібрано сім зразків та виготовлено їх торцеві шліфи, попередньо зафіксувавши їх в епоксидній смолі (Таблиця 4).

Лаки, нанесені на вертикальні поверхні утворюють надзвичайно тонкі плівки, а при їх нанесенні один на один, внаслідок часткового розчинення попереднього шару лаку (особливо якщо це шелак), їх нашарування

важко чітко розрізнити. Проте, дослідження торцевих шліфів все таки надало деяку інформацію:

– Пр.1. На деревині листяної породи спостерігається тонкий шар золочення та чітко простежується шар червоного шелаку.

– Пр.2. Безпосередньо на деревині листяної породи розташовується тонкий шар прозорого нітроцелюлозного лаку.

– Пр.3. На деревині листяної породи можемо розрізнити частково деструктований шар червоного шелаку, який розташовується безпосередньо на поверхні деревини. Вище розташовується тонкий шар прозорого нітроцелюлозного лаку.

– Пр.5. На гіпсовій основі чітко розрізняються п'ять нашарувань. Перші два нашарування, ймовірно, є оригінальними тонуваннями гіпсової основи картушу (перший – ґрунтування оліфою, вище темна фарба тонування до горіхової деревини). Вище спостерігається шар охристої фарби, над нею тонкі шари червоного шелаку та прозорого нітроцелюлозного лаку.

– Пр.6. На деревині листяної породи присутній один шар нітроцелюлозного прозорого лаку, який проник в структуру основи. Оскільки зразок взято з горизонтальної площини паркетної дошки, лакова плівка має дещо товстіший шар.

– Пр.8. На деревині листяної породи присутній шар золочення, на якому чітко розрізняються червоний шелак і тонкий шар прозорого нітроцелюлозного лаку.

– Пр.12. Даний зразок було взято з поверхні добору дверей, але він не зберіг свою цілісність і розшарувався по першому шару замалювання.

– Пр.12.а. На поверхні деревини хвойної породи спостерігається шар змішаної охристої фарби.

– Пр.12.б. На зразкові чітко розрізняються вісім шарів пофарбування. Перший шар охристої змішаної фарби аналогічної до шліфа Пр.12.а (фарба, по якій розшарувався зразок), вище – тонкий шар коричневого тонування, можливо, ці два шари є оригінальним пофарбуванням з імітацією хвойної породи деревини доборів під більш коштовну темну породу дерева. Вище розташувалися шість шарів пізніших замалювань: помаранчево-охристий; бежевий; темно-сірий; світло-сірий; білий; білий.

В процесі досліджень встановлено, що конструкцію дерев'яного упорядження кімнати 205, вкрито двома пізнішими нашаруваннями лаків (червоний шелак, прозорий нітролак). Паркетна підлога вкрита одним шаром нітроцелюлозного прозорого лаку. Добори дверей вкривають шість нашарувань пізнішого пофарбування.

Розглянемо результати дослідження стану збереження живопису, а також дерев'яного упорядження інтер'єру кімнати.

Зондування історичних нашарувань, випробування лакової плівки на розчинність, виготовлення шліфів, попередньо взятих зразків з подальшою їх мікроскопією надають детальну інформацію, щодо природи одержаних проб та зразків і добре доповнюють натурне візуальне обстеження стану пам'ятки.

Візуальне обстеження живописного панно та дерев'яного упорядження кімнати, з врахуванням попередньо наведених досліджень, дає змогу оцінити стан їх збереженості.

Живопис. Стан живопису за візуальним обстеженням: панно являє собою – олійний живопис на полотні, закріпленому на стелі та оточеному складним гіпсовим профілем (рис. 3).

На панно зображено богиню права й законного порядку Феміду (або ж Юстицію) в стилі високого академізму. Феміду художник представляє нам темноволосою дівочою, яка розташувалася, сидячи на тлі неба в правій частині панно, з закритими пов'язкою

Рис. 3. Панно «Феміда Палацу справедливості» (фото автора)

очима та довгим мечем в правій руці. Вона спирається ступнями на стос книжок та вбрана в біло-червоний стрій з золотою застібною на грудях. Ліву руку богиня спокійно поклала собі на коліно. Зліва від неї, вище центральної розетки люстри застиг в динамічному русі янгол в блакитних драперіях, він підносить богині справедливістю її одвічні атрибути – терези та сувій з латинським написом – LEX – закон.

Ще далі, зліва від Феміди зображено двох немовлят путті, що закручують лаврове гілля навколо центру композиції – розетки люстри.

В верхній частині картини художник зобразив чотирьох янголят, які з цікавістю спостерігають за діями богині. Дещо розгубленим виглядає путті, що зображений праворуч від Феміди.

Під усіма діючими особами картини зображено запалену урну в пальмовому листі, праворуч від якої, вздовж профіля обрамлення залишив свій підпис автор картини – Тадеуш Попель (рис. 4).

Розміри панно: 442x461 см.

Поверхня панно має численні провисання полотна і брижі (рис. 5), характерні при зміщеннях та розтріскуванні тиньку стелі. Особливо помітні відставання і здуття полотна в напрямку від східної стіни, де з верхньої її частини тягнеться тріщина, через розетку та профілі під полотном аж до розетки світильника. Ця тріщина утворилася внаслідок проведення електричної мережі під полотном. Така операція, очевидно, вимагала часткового розшарування полотна з стелею та повторного його закріплення, що могло згубно вплинути на міцність адгезії полотна з основою. Відомо, що будівлю Крайового Суду було завершено 1895 р., а перша велика електрифікація міста Львова була пов'язана з тим, що в травні 1899 року постало питання електрифікації нової грандіозної будівлі – міського великого театру, який з самого початку планували з електричним освітленням. Тому, припускаємо, електричне освітлення приміщень Крайового Суду було проведено після завершення панно Т. Попелем [3].

Рис. 4. Фрагмент панно з підписом художника, під дією ультрафіолетового світла 365 нм, кімната 205, 19-го н.к. НУЛШ, 2020 р. (фото автора)

Рис. 5. Фрагмент панно під боковим освітленням, кімната 205, 19-го н.к. НУЛШ, 2020 р. (фото автора)

Полотно внаслідок нефахових реставраційних дій зазнало надзвичайно руйнівних впливів.

В багатьох місцях присутні довгі (від 1–2 до 50 см) порізи полотна, аж до тиньку (найбільші – над лівим крилом янгола з терезами, по периметру голови Феміди з лівого та правого краю панно) та безліч забитих цвяхів різного розміру. Як вже було зазначено, через проведення електричної мережі та постійні зміни кліматичних умов в кімнаті адгезія полотна втратила початкову силу з'єднання з тиньком стелі, внаслідок чого, деякі частини полотна почали відшаровуватися та провисати, що і спровокувало тодішніх власників кімнати до підведення клею в місця провисання полотна варварським методом – розрізаючи його.

Присутня велика кількість розтягнень полотна (протяжністю від 5 до 35 см)

з частковим відлущуванням проклейки ґрунту та фарбового шару.

Поверхня авторського живопису має нашарування бруду, пилу та нерівномірні запливи потемнілого лаку.

В місцях розрізів полотна присутні напливи твердої фактурної речовини (вірогідно, клей з розпорошеним тиньком). Присутні ділянки, вкриті кракелюрною сіткою закритого типу, а також, масштабні корпусні записи оригінального живопису (рис. 6), найбільші з них сконцентровані в місцях розтину полотна та головок цвяхів.

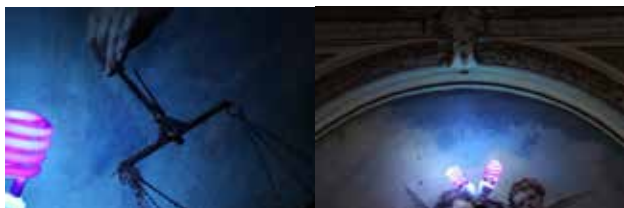

Рис. 6. Фрагмент панно під дією ультрафіолетового світла 365 нм, кімната 205, 19-го н.к. НУЛП, 2020 р. (фото автора)

Встановлено, що стан живопису Панно «Феміда Палацу справедливості» авторства Тадеуша Попеля знаходиться в аварійному стані і потребує термінового проведення комплексу консерваційно-реставраційних заходів.

Дерев'яне оздоблення інтер'єру кім. 205 включає:

- настінні дерев'яні панелі;
- двері;
- вікна;
- паркет.

Стан настінних дерев'яних панелей за візуальним обстеженням: стіни приміщення оздоблено фільончастими дерев'яними панелями (рис. 1), які тягнуться по периметру кімнати, під вікнами та підігнані до дверей і печі опалення, яка нині є втраченою, а прогалину на її місці було недбало обкладено сірими кахлями.

Вздовж верху панелей тягнуться фігурні профілі, набрані з суцільної деревини волоського горіха, а під ними розташовані площини, ритмічно оздоблені лінійним різьбленням по горіховому шпону. Усі площини панелей майстерно вкрито горіховим шпоном, під яким знаходиться деревина хвойної породи.

На заглибленнях різьблення і профілях нанесена тонка золочена графіка.

Слідів життєдіяльності комах-шкідників не виявлено.

На основі дерев'яних панелей присутні значні втрати елементів різьблення, розломи, відсутні капітелі, розетки, в місцях кріплення яких лишилися фрагменти тваринного клею, а також, спостерігається безліч подряпин різної глибини та характеру.

Деякі з'єднання дерев'яних панелей зазнали руйнування та розсихання, внаслідок перепадів температури та вологості повітря в кімнаті. Присутні безліч дрібних відлущувань шпону. В лівому куті стіни 2 грубо пробито наскрізні отвори, прямо через дерев'яні панелі (виламано значні фрагменти деревини панелей), через них заведено труби водяного опалення.

Панелі погано тримаються на стінах і відходять від них, утворюючи глибокі шпари та люфти.

Присутня велика кількість чужорідних елементів кріплення: кнопки, цвяхи та отвори від них. Не фахово, відкритим методом по панелях розведено мережу електричного струму.

Поверхня панелей має значні нашарування бруду і пилу. Їх вкрито двома пізнішими нерівномірними й неякісними шарами лаку (поверх оригінального покриття, хаотично нанесено шар червоного шелаку), внаслідок чого первісна кольорова гама кімнати отримала тотальне спотворення. В подальшому, на червоний шелак було нанесено шар напівпрозорого нітроцелюлозного лаку, що надало неприродно-нав'язливого блиску поверхні деревини.

Встановлено, що стан настінних дерев'яних панелей кімнати 205, 19-го корпусу НУЛП знаходяться в аварійному стані і потребує термінового проведення комплексу консерваційно-реставраційних заходів.

Для дверей з доборами та лиштвою, вікон та їх елементів характерні такі ушкодження, як і для решти дерев'яного упорядження кімнати, а їх стан являється аварійним, і потребує проведення комплексу консерваційно-реставраційних заходів.

Паркетне покриття кімнати 205 покладене за класичною схемою – ялинка, а його вигляд

також спотворений численним перешліфовуванням та нефаховим втручанням. Стан паркету незадовільний, але стабільний.

За попередньо прийнятим поділом по основних ділянках стан збереження складових кімнати характеризується наступним чином: панно – аварійний стан; панелі – аварійний стан; двері – аварійний стан; вікна – прогресуючий нестабільний стан; паркет – стабільний стан.

Елементи упорядження інтер'єру кімнати 205 знаходяться в незадовільному стані, в наслідок руйнівних та нефахових ремонтів, змін кліматичних умов та плину часу. Рекомендується налагодити стабільні кліматичні умови, з дотриманням сталого волого-температурного режиму від 15 до 20°C і відносної вологості повітря від 45 до 55% максимум [6, с. 252–254].

Слід зазначити, що в процесі такого роду дослідження необхідно виконати вимірювання та реєстрацію змін природньо-кліматичних умов протягом тривалого періоду часу, чого в даному випадку, на жаль, не зроблено. Зміни природньо-кліматичних умов є важливим фактором впливу на стан збереження творів з деревини та живопису. Крім того, маючи точні заміри змін кліматичних умов, можна точніше прогнозувати руйнівні процеси та визначити рекомендації проведення певних заходів для догляду та забезпечення кращого збереження творів і пам'яток.

Висновки

Дослідження стану збереження творів або пам'яток дозволяє визначити правильну послідовність проведення профілактичних та консерваційно-реставраційних заходів, спрямованих на їх збереження. А на основі проведеного дослідження стану кімнати 205, 19-го

корпусу НУЛП з узагальненням історичних, мистецтвознавчих, технологічних та практичних відомостей, складено відповідний звіт, що крім іншого містить рекомендації, пропозиції і програми виконання консерваційно-реставраційних заходів.

За час свого існування інтер'єр зазнав низки грубих нефахових ремонтів та модернізацій, крім того, продовжуються природні процеси руйнування матеріалів упорядження кімнати, їх зв'язків, внаслідок періодичних змін і коливань клімату та життєдіяльності різноманітних мікроорганізмів.

Стан складових упорядження кімнати 205, 19-го корпусу НУЛП являється нестабільним, а почасти навіть – аварійним, і потребує термінового проведення комплексу консерваційно-реставраційних заходів. Такий висновок зроблено реставраторами, спираючись на окресленні вище дослідження.

Як бачимо, проведення комплексного реставраційного дослідження вимагає системного підходу та великого різноманіття міждисциплінарних зв'язків. Тому що будова твору, матеріал та техніка їх виконання сильно відрізняються. Стає необхідним залучення відповідних фахових компетенцій за кожним випадком реставрації конкретно взятого твору мистецтва.

В галузі вітчизняної пам'ятко-охоронної діяльності та консерваційно-реставраційної практики необхідно й надалі засвоювати та впроваджувати інноваційні методи дослідження, в тому числі налагоджувати співпрацю з закордонними колегами для обміну досвідом й покращення методів та технологій дослідження творів мистецтва.

Література:

1. Посівнич М., Ув'язнення Степана Бандери в польських тюрмах, Український визвольний рух – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2012. Збірник 17. С. 91.
2. Гуменний В., Будівля, де оселились закон і справедливість, Фотографії Старого Львову. URL: <https://photo-lviv.in.ua/budivlya-de-oselylys-zakon-i-spravedlyvist/>.
3. Крижанівський А., «Внесок професорів та викладачів Львівської політехніки у розвиток електрифікації Львівщини». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 870. С. 116–123.
4. Жук І., Вул. Князя Романа 1-3 – корпус НУ «Львівська політехніка» (кол. Палац справедливості). URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/kn-romana-1-3/>.

5. Proceedings of a symposium organized by the Wooden Artifacts Group of the American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, Microscopic Examination and Analysis of the Structure and Composition of Paint and Varnish Layers, Williamsburg, Virginia – 1994, Painted Wood: History and Conservation, p. 64.

6. Rivers S., & Umney N., Conservation of Furniture, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier Linacre House, Jordan Hill, Oxford OX2 8DP 200 Wheeler Road, Burlington, 2003. P. 252–254, 384–409.

References:

1. Posivnych M. (2012), Uviaznennia Stepana Bandery v polskykh tiurmakh, Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – Lviv: Institute of Ukrainian Studies named after I. Kryp'yakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine, Liberation Movement Research Center (Collection 17, p. 91).

2. Humennyi V. Budivlia de oselylys zakon i spravedlyvist, Photos of Old Lviv. Retrieved from <https://photo-lviv.in.ua/budivlya-de-oselylys-zakon-i-spravedlyvist/>.

3. Kryzhanivskyi A. (2017), Vnesok profesoriv ta vykladachiv Lvivskoi politekhniky u rozvytok elektryfikatsii Lvivshchyny, Lvivobenerho, Bulletin of the Lviv Polytechnic National University, vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky.

4. Zhuk I. Stattia «vul. Kniazia Romana 1-3 – korpus NU «Lvivska politekhnika» (kol. Palats spravedlyvosti). Retrieved from <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/kn-romana-1-3/>.

5. Proceedings of a symposium organized by the Wooden Artifacts Group of the American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (1994), Microscopic Examination and Analysis of the Structure and Composition of Paint and Varnish Layers, Williamsburg, Virginia, Painted Wood: History and Conservation, (p. 64).

6. Rivers S., & Umney N. (2003), Conservation of Furniture, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier Linacre House, Jordan Hill, Oxford OX2 8DP 200 Wheeler Road, Burlington, (pp. 252–254, 384–409).